

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: «**ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ІМПУЛЬСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИСЛАЛІЄЮ**»

Виконала: студентка 2 курсу
групи **KorLb1-M17z**
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Логопедія. Спеціальна психологія
Перевознюк Анастасія Валеріївна

Керівник:
Сімко Алла Володимирівна,
кандидат психологічних наук, старший
викладач кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:
Гудима Олександр Васильович,
кандидат психологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВИВЧЕННЯ ІМПУЛЬСИВНОСТІ ЯК ВИДУ ПОВЕДІНКИ	8
1.1. Поняття імпульсивності та причини її виникнення.....	8
1.2. Особливості поведінки імпульсивних дітей.....	16
1.3. Взаємозв'язок відхилень у розвитку мовлення з порушенням саморегуляції поведінки.....	25
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІМПУЛЬСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИСЛАЛІЄЮ	33
2.1. Опис методів дослідження поведінки імпульсивних дітей.....	33
2.2. Обробка та аналіз результатів експериментальних досліджень.....	38
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ІМПУЛЬСИВНИМИ УЧНЯМИ	44
3.1. Обґрунтування та аналіз корекційної програми.....	44
3.2. Аналіз динаміки змін у поведінці імпульсивних дітей у психокорекційній роботі.....	60
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Основною особливістю молодшого шкільного віку є перехід до системного навчання в школі, що являє собою один із найскладніших і найвідповідальніших моментів у житті дитини як у фізіологічному так і в соціально-психологічному плані. Змінюються умови життя та діяльності дитини. Атмосфера шкільного навчання, що складається із сукупності фізичних, емоційних, комунікативних, розумових навантажень, висуває все складніші вимоги до особистості дитини.

З кожним роком кількість дітей, які йдуть до школи і мають порушення поведінки, зокрема, такі як імпульсивність або гіперактивність збільшується. Будь-яке порушення, незалежно від причин виникнення, вносить певні зміни в особистісний розвиток, в основному ці зміни носять негативний характер. Так, імпульсивність негативно впливає на всі сфери діяльності: навчальну, ігрову й ін., а також на взаємини з дорослими і однолітками.

Помітно збільшилась і кількість дітей молодшого шкільного віку, у яких відмічається мовленнєві порушення, такі як дислалія, загальний недорозвиток мовлення та ін. Якщо крім мовленнєвих вад у дитини є порушення в поведінці, то їй значно важче і навчатись, і адаптуватись до умов навчання. Дезадаптація проявляється у неспішності в навчанні, надмірній розгальмованості або загальмованості, в слабкому контролі за виявленням почуттів, а також в прагненні привернути до себе увагу.

Дитині з порушенням мовлення важче ніж іншим звикнути до своєї зовсім нової соціальної ролі. Велике навантаження накладає навчання на плечі маленького школяра. Для того, щоб добре навчатися, потрібно з допомогою дорослих правильно організувати власну діяльність, що для гіперактивних дітей складає великі труднощі. Оскільки їм важко дотримуватись правил, зберігати певні норми поведінки, то оточуючим важко привчити дитину до організованості. Тому ні сам учень, ні батьки чи вчителі не можуть зарадити цій проблемі, лише комплексний підхід

допоможе здійснити корекцію даних порушень.

Так, дитина найперше потребує допомоги батьків, для цього слід уважніше ставитись до своєї дитини, помічати будь-які зміни, щоб вчасно звернутися до фахівця. Часто у дорослих немає часу для власних дітей, а таким діткам потрібно багато уваги. Іноді помітивши надмірну активність або порушення мовлення, вони себе заспокоюють поясненням, що дитина це переросте. Батьки не усвідомлюють складності ситуації – чим довше не звертатися до логопеда, тим важче буде виправити ваду мовлення, в нашому випадку дислалію. Паралельно потрібно проводити психокорекційну роботу по усуненню імпульсивності поведінки.

Імпульсивність створює учневі труднощі в навчанні, по-перше страждає увага, дитина не вміє розподіляти її, на уроці такий учень сам неуважний і відволікає увагу інших, його важко зацікавити чим-небудь. Відповіді швидкі необдумані. Педагогам важко працювати з такими дітьми, особливо коли такий учень «зриває» урок.

Надмірна активність негативно впливає і на стосунки з батьками. їм соромно за поведінку своїх дітей. Вдома діти неслухняні, не запам'ятовують прохання чи доручення, що примушує батьків застосовувати часто покарання, читання нотацій, хоч ці заходи є безрезультатними. Дорослі постійно чують зауваження на рахунок поведінки власних дітей з боку оточуючих, тому часто перебувають в стані емоційної напруги. Діти відчують це і самі стають емоційно напруженими.

У дітей створюються постійні конфліктні стосунки з однолітками. Вони не вміють довго гратись в одну гру, постійно втручаються в гру ін. У імпульсивних дітей немає друзів. Якщо крім даної поведінки у дитини ще й явно виражені порушення мовлення, то можна стовідсотково припустити, що насмішок однокласників не уникнути. Ця ситуація може призвести до утворення багатьох комплексів, різних порушень в особистісному розвитку. Отже, як бачимо, порушення в поведінці і вади мовлення створюють багато проблемних ситуацій які не тільки в даний час утруднюють виконання будь-

якої діяльності, а й можуть негативно позначитись у майбутньому. Тому потрібно найперше виявляти таких учнів з метою надання їм кваліфікованої психокорекційної та логопедичної допомоги. Для досягнення найкращих результатів потрібно залучити до співпраці ще батьків і вчителів щоб вплив на дитину здійснювався в усіх видах діяльності. Випадіння з даної системи хоч однієї ланки зведе нанівець роботу інших.

Психологічні особливості дітей з мовленнєвими вадами вивчено недостатньо. Зокрема дислалію, причини її виникнення, шляхи усунення вивчали Л.С. Волкова та ін. Щодо особливості їхньої психіки відмічено лише, що дислалія часто негативно позначається на увазі та пам'яті учня, впливає на його грамотність, а також може поєднуватися з порушеннями динаміками нервових процесів.

Недостатня вивченість психологічних особливостей дітей з дислалією обумовила тему нашого дослідження «Особливості корекції імпульсивної поведінки дітей молодшого шкільного віку з дислалією».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально визначити шляхи та засоби корекційної роботи з гіперактивними дітьми, спрямованої на формування у них навичок саморегуляції.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень щодо особливостей психічних механізмів прояву імпульсивності та чинників, від яких така поведінка залежить.

2. Здійснити аналіз наукової педагогічної та психологічної літератури, щодо психологічних особливостей дітей з дислалією.

3. Експериментально дослідити психологічні особливості та показники мовленевого розвитку в молодших школярів, у яких дислалія поєднується з гіперактивністю.

4. Визначити шляхи та засоби корекційної роботи, спрямованої на зниження імпульсивності поведінки молодших школярів з дислалією.

Об'єкт дослідження – особливості поведінки дітей молодшого шкільного віку з дислалією у поєднанні з імпульсивністю.

Предмет дослідження – шляхи зниження та подолання гіперактивності поведінки.

Теоретично-методичною основою нашого дослідження стали положення сучасної вітчизняної та зарубіжної психології, психотерапії, педагогіки, логопедії (вчення Л.С. Виготського, а також О.Р. Лурія про роль мовлення у розвитку саморегуляції поведінки, теорія про взаємозв'язок мовлення та психомоторики та ін.).

Методи дослідження.

Для досягнення мети застосовувались методи теоретичного та емпіричного дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми, метод моделювання та ін.;
- *емпіричні*: спостереження, бесіда, проєктивна методика дослідження особистості (HandTest), проєктивна методика «малюнок сім'ї».

Гіпотеза: вади мовлення часто поєднуються з порушеннями поведінки. Тому діти з дислалією потребують не лише логопедичної допомоги, а й психокорекційної, спрямованої на розвиток саморегуляції.

База дослідження: Дослідження проводились на базі Кам'янець-Подільської загально-освітньої школи I-III ступенів №10, якими були охоплені 50 учнів молодшого шкільного віку.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів полягає у тому, що:

- уперше виявлено взаємовплив між вадами мовлення та порушеннями поведінки у школярів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у визначенні змісту роботи логопеда та психолога та вчителя з молодшими школярами, у яких дислалія поєднується з імпульсивністю поведінки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися та отримали схвалення на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2017 р.), на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2018 р.), IV міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 25 жовтня 2018 р.).

Структура роботи. Дипломна робота складеться з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає 91 сторінку.

ВИСНОВКИ

Узагальнення отриманих у роботі теоретичних та емпіричних результатів дало підстави зробити такі висновки:

1. Здійснений теоретичний аналіз наукових досліджень щодо психологічних особливостей дітей з дислалією, доводить, що у дітей з діагнозом дислалія часто мають місце тимчасові затримки психічного розвитку, а також прояви імпульсивності та агресивності в поведінці. Такі діти соромляться своєї вади, вони не вміють будувати позитивних взаємостосунків з дитячим колективом, а зауваження дорослих, щодо неправильності їх вимови, пригнічують дітей і призводять до негативних вторинних змін у характері, до розвитку роздратованості, образливості і неслухняності.

2. Поєднання дислалії з гіперактивністю не випадкове, оскільки у розвитку довільної поведінки велике значення має розвиток мовлення у молодшому шкільному віці. Дитина починає вивчати різні граматичні категорії, звертати увагу на фонематичну, лексичну, морфологічну будову мови. Опановує писемним мовленням, яке дозволяє максимально розвинути довільну поведінку, яка потребує повного усвідомлення довільної уваги і контролю. Виходить, що якщо у дитини є проблеми з розвитком мовлення, то це часто позначається на здатності дитини керувати поведінкою. Повноцінне мовлення дитини являється обов'язковою умовою її успішного навчання в школі. Тому важливо усунути всі вади звуковимови ще в дошкільному віці, коли мовлення розвивається найбільш інтенсивно.

3. Доведено, що основним завданням логопедичної роботи з дітьми з дислалією, є формування вміння навичок правильного сприймання звуків. Розуміючи усю складність логопедичної роботи, варто відмітити, що коли дитина спокійна, врівноважена, уважна на заняттях, їй легше досягти позитивного результату. Проте, коли в дитини наявними є не тільки мовленнєві порушення, а й проблеми з поведінкою, то досягти мети буде

важко. Імпульсивність дитини з дислалією буде затримувати і її мовленнєвий розвиток, і заважатиме на логопедичному занятті бути уважною. Недостатність уваги і самоконтролю перешкоджає автоматизації звуків. Тому, діти, у яких дислалія поєднується з гіперактивністю, та порушеннями уваги, потребують не лише логопедичної, а й психологічної допомоги.

4. Завдання логопедичної роботи полягає в усуненні дефектів мовлення даної дитини: підготовка артикуляційних органів до правильної вимови звуків, постановка, автоматизація і диференціація звуків, а також введення їх у зв'язне мовлення.

5. Завдання психодіагностичного обстеження та психокорекційної роботи – виявити імпульсивних дітей, навчити їх вмінню самоконтролю, навичкам будувати дружні взаємовідносини з однолітками і дорослими. У досліджуваних нами дітей спостерігались крім дислалії та імпульсивності різко виражені прояви агресивності і тривожності. Отже можна зробити висновок, що імпульсивність дуже часто поєднується з агресивністю, або тривожністю.

6. Під час проведення психокорекційної роботи по усуненню імпульсивності потрібно включити такі вправи, які б зменшували прояви агресивності або тривожності у поведінці. Потрібно навчити дитину прийомам саморегуляції, зниження емоційної напруги, вмінню керувати собою, формувати емпатійне, позитивне ставлення до оточуючих.

При виявленні імпульсивності і високого рівня тривожності робота повинна проводитись паралельно і направлено на підвищення самооцінки дитини, на розвиток вміння навичок зниження емоційної напруги, вміння керувати своєю поведінкою.

7. Психокорекційну роботу з дітьми-дислаліками необхідно проводити в двох формах: індивідуальній та груповій. Також використовувались такі методи, як: кінезіологія, психогімнастика, мистецтво оригамі та засоби: ігри на розвиток довільної уваги; психомоторних функцій; саморегуляції; зниження емоційної напруги; ігри, що сприяють зміні м'язового тонусу і

релаксації.

Для розвитку довільної уваги слід використовувати вправи на знаходження відмінностей; змальовування конкретних фігур без відривання руки; малювання орнаменту під диктовку; з'єднання крапочок на малюнку; плескання в долоні, коли почує певний звук; вирізання фігур тощо.

Для зняття емоційної напруги важливо використати вправи на розфарбовування «добрих» і «злих» картинок; впізнавання і розрізнення зображень емоцій на обличчі; монотипії «пляма Рошаха» – створення малюнку з кольорових плям і розповідь про дану картинку; вираження емоцій без слів; пригадування відчуттів власних емоцій в різних ситуаціях.

Ігри на керування поведінкою повинні включати вправи, де говорити треба коли дадуть слово; називати слово, яке починається останньою буквою слова названого попереднім учасником; говорити коли прийде черга; складання фігур за схемою; показати емоційний стан з допомогою іншої дитини – скульптор і скульптура; заспокоювання «неспокійної» іграшки; психогімнастичної вправи на керування м'язовими відчуттями. Ці методи слід застосовувати тоді, коли дитина знаходиться у стані збудження.

Використання даних засобів сприяло отриманню позитивних результатів у психокорекційній роботі з дітьми дислаліками, з дітьми без вад мовлення, але з імппульсивністю поведінки.

8. Результатом проведеної корекційної роботи було зниження імппульсивності, формування самоконтролю, навичок саморегуляції, довільної уваги, зниження агресивності та тривожності, розвиток дружніх взаєностосунків.

Отже, потрібно вивчати дітей з дислалією чи є у них гіперактивні прояви поведінки, а розроблену психокорекційну програму можна застосовувати на практиці при роботі з такими дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артур Ребер. Большой толковый психологический словарь / Ребер Артур. – М. : Веге-act, – 2001. – 592 с.
2. Бадолян Л. О. Руководство по неврологии раннего детского возраста / Л. О. Бадолян, Л. Т. Жабуря, Н. М. Всеволожская. – К. : Здоровье, 1980. – 527 с.
3. Бастуй Н. А. Диференційна діагностика шкільного не встигання та стратегія його корекції / Н. А. Бастуй // Практична психологія, 2000. – №4. – С. 24–28.
4. Бастуй Н. А. Проблеми першокласників / Н. А. Бастуй // Шкільний світ, 2003. – №4. – С. 67–85.
5. Боянов Н. И. В кабинете детского психиатра / Н. И. Боянов. – К. : Здоровье, 1990. – 223 с.
6. Венгер А. Л. Психологическое обследование младших школьников / А. Л. Венгер, Г. А. Цукерман. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 160 с.
7. Детский практический психолог: Программы и методические материалы : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / О. Л. Шаграева и др. – М, 2001. – 256 с.
8. Жукова Н. С. Логопедия : преодоление общего недоразвития у дошкольников : кн. для логопеда / Н. С. Жуков, Э. В. Мастюкова, Т. Б. Филичева. – Екатеринбург : АРД ЛТД, 1998. – 320 с.
9. Зінченко С. М. Чому дітям буває важко вчитися / С. М. Зінченко. – К. : Рад.школа, 1990. – 56 с.
10. Ильин И. Е. Психология воли / И. Е. Ильин // Мастера психологии. – С-П. : Питер. Москва. Харьков. Минск, 2002. – 280 с.
11. Ковальов В. В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у детей и подростков / В. В. Ковальов. – М. : Медицина, 1985. – 285 с.
12. Кондратенко Л. О. Чому вони погано вчаться? /

Л. О. Кондратенко // Поч. школа, 1995. – №4. – С. 16–29.

13. Корекційна робота психолога / Упоряд. О. Главник. – К. : Шкільний світ, 2002. – 112 с.

14. Кочерга О. Особливості навчання шестирічок / О. Кочерга // В збірнику бібліотеки Шкільний світ: Психолог на педраді. – Випуск № 2. – К. : Шкільний світ, 2003. – С. 49–66.

15. Лебединская К. С. Подростки с нарушением в аффективной сфере / К. С. Лебединская, М. М. Райская, Г. В. Грибанова. – М. : Педагогика, 1988. – 165 с.

16. Леськова-Савицька А. Проблема дезадаптації першокласників / А. Леськова-Савицька // Психолог, 2003. – №29. – С.48–52.

17. Леськова-Савицька А. Системи роботи практичного психолога з проблеми адаптацій першокласників до школи / А. Леськова-Савицька // В збірнику бібліотеки Шкільного світу: Я буду вчитись. – Випуск 3. – К., 2003. – С. 75–89.

18. Логопедия / Под.ред. Л. С. Волковой. – М. : Просвещение, 1989. – 527 с.

19. Логопедия : учебник для студ. дефектол. фак. пед. вузов / Под ред. Л. С. Волковой, С. Н. Шаховской. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 680 с.

20. Лусканова Н. Г. Методы исследования детей с трудностями в обучении / Н. Г. Лусканова. – М. : Просвещение, 1993. – 64 с.

21. Лусканова Н. Г. Схема возникновения школьной дезадаптации / Н. Г. Лусканова // Школьный психолог, 2000. – №12. – С. 29-33.

22. Лучшие психологические тесты / Пер. с англ. Е. А. Дружининой. – Харьков, 1994. – 320 с.

23. Лютова Е. К. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми / Е. К. Лютова, Г. Б. Моница. –С-П., 2000. – 176 с.

24. Мельруд Р. П. Диагностика стойких и временных познавательных трудностей у младших школьников / Р. П. Мельруд, А. В. Можейко // Вопросы психологии, 2001. – №3. – С.117–120.

25. Овчарова Р. В. Практическая психология в начальной школе / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ Сфера, 1996. – 240 с.
26. Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога / Р. В. Овчарова. – 2-ое изд. доработанное. – М. : Просвещение, Учебная литература, 1996. – 352 с.
27. Основи практичної психології : підручник для студ. вищ. закл. освіти / Ред. кол. В. Панок та ін. – К.: Либідь, 1999. – 532 с.
28. Педагогічна психологія : навчальний посібник. – Дрогобич: Видавнича фірма Відродження, 1998. – 142 с.
29. Психологічний словник / За ред. члена-кореспондента АПН СРСР В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.
30. Психологическая профилактика дезадаптации учеников в начале обучения в средней школе : методические рекомендации для школьных психологов / Под ред. Л. П. Помонаренко. – Одесса, 1998. – 220 с.
31. Психологія : підруч. для студ. вищ. закладів освіти / Під ред. Ю. Л. Трофімова. – К. : Либідь, 1999. – 558 с.
32. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми / Под ред. И. В. Дубравиной. – М. : Академия, 1999. – 160 с.
33. Поваляева М. А. Справочник логопеда / М. А. Поваляева. – Ростов-на-Дону. – М. : Творческий центр, 2000. – 527 с.
34. Понятийно-терминологический словарь логопеда / Под ред. В. И. Селиверстова. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 400 с.
35. Правдина О. В. Логопедия. – М. : Просвещение, 1983. – 398 с.
36. Практическая психология образования / Под ред. И. В. Дубравиной. – М. : Творческий центр, 2000. – 527 с.
37. Прихожан А. М. Психокоррекционная работа с тревожными детьми : актуальные методы работы школьного психолога / А. М. Прихожан. – М. : Творческий центр, 1990. – 150 с.
38. Развитие речи : попул. пособие для родителей и педагогов. – Ярославль : Академия развития, 1996. – 213 с.

39. Ричард Гарднер. Психотерапия детских проблем / Гарднер Ричард. – С-П. : Речь, 2002. – 416 с.
40. Рождественская М. В. Будьте внимательны к детям : библиотека для родителей / М. В. Рождественская. – К. : Радянська школа, 1984. – 96 с.
41. Рогов В. И. Настольная книга практического психолога в образовании / В. И Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 528 с.
42. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонет у дітей / М. А. Савенко. – К. : Освіта. – 176 с.
43. Самоукина Н. Практический психолог в школе / Н. Самоукина. – М. : Интор, 1997. – 102 с.
44. Спиваковская А. Психотерапия: игра, детство, семья / А. Спиваковская. – М. : Апрель-Пресс. Эксмо-Пресс, 1999. – 304 с.
45. Сиротюк А. Л. Коррекция обучения и развития школьников / А. Л. Сиротюк. – М. : Творческий центр Сфера, 2001. – 80 с.
46. Терлецька Л. Визначення здібностей дитини / Л. Терлецька // Шкільний світ, 2003. №5. – с.61–73.
47. Тихомирова Л. Ф. Развитие познавательных способностей детей : популярное пособие для родителей и педагогов / Л. Ф. Тихомирова. – Ярославль: Академия развития, 1997. – 220 с.
48. Фомичева М. Ф. Воспитание у детей правильного произношения / М. Ф. Фомичева. – М. : Просвещение, 1989. – 239 с.
49. Хрестоматия по логопедии / Под ред. Л. С. Волковой, В. И. Силиверстова. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 656 с.
50. Черемошкина Л. В. Развитие внимания детей : популярное пособие для родителей и педагогов / Л. В. Черемошкина. – Ярославль : Академия развития, 1997. – 219 с.